

УДК 330.16:336.672
 JEL: D60; D74; G30; G39; M21
 DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-1-274-279>

ПРОТИРІЧЧЯ ТА ФІНАНСОВІ ШАХРАЙСТВА В РЕАЛЬНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ

©2022 ДАНИЛЮК М. О., ДАНИЛЮК-ЧЕРНИХ І. М., МАЦУК З. А.

УДК 330.16:336.672
 JEL: D60; D74; G30; G39; M21

Данилюк М. О., Данилюк-Черних І. М., Мацук З. А. Протиріччя та фінансові шахрайства в реальному секторі економіки

Метою статті є дослідження соціально-економічного підґрунтя наявності протиріч у реальному секторі економіки та їх вплив на сучасні види та форми фінансового шахрайства. Невизначеність і посилення соціально-економічних ризиків породжує різноманітні економічні конфлікти – протиріччя економічних інтересів на всіх рівнях – від загальнодержавних ланок управління до окремих груп працівників. У статті наведено найсуттєвіші з нинішніх протиріч в економічній і соціальній сферах. Їх наявність і періодичне загострення призводить до економічних конфліктів, які несуть у собі потенціал для деструктивних наслідків і соціальних збитків. Одним із видів таких конфліктів є фінансове шахрайство, яке має тенденцію до розширення в реальному секторі економіки. Проаналізовано сучасний стан здійснення фінансового шахрайства та зловживань у світі та в Україні; наведено класифікацію видів корпоративного фінансового шахрайства й обсяги фінансових збитків, яких зазнали організації у світі та в Україні від зчинення шахрайських дій. Запропоновано визначення корпоративного шахрайства, яке слід розглядати з позицій потенційних суб'єктів зловживання як дію дестабілізуючих суб'єктивних факторів, пов'язаних з порушенням законів, процедур і норм, а також недобросовісною поведінкою економічних агентів, що спричиняє потенційні або реальні фінансові втрати для підприємства. Обґрунтовано необхідність проведення моніторингу наявності та гостроти економічних, соціальних, екологічних та іншого роду протиріч як профілактичних заходів попередження та розвитку фінансового шахрайства в реальному секторі економіки.

Ключові слова: економічне протиріччя, конфлікт, фінансовий злочин, корпоративне шахрайство, збитки, шкода.

Рис.: 1. **Табл.:** 2. **Бібл.:** 11.

Данилюк Микола Олександрович – доктор економічних наук, професор, професор Бурштинського енергетичного фахового коледжу Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу (вул. Калуська, 4, Бурштин, 77111, Україна)

E-mail: danmo@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1950-560X>

Данилюк-Черних Ірина Миколаївна – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу (вул. Карпатська, 15, Івано-Франківськ, 76019, Україна)

E-mail: cheryfam@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6413-3991>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56447143500>

Мацук Зоряна Андріївна – доктор економічних наук, доцент, професор кафедр фінансів, Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу (вул. Карпатська, 15, Івано-Франківськ, 76019, Україна)

E-mail: zoriana_01@yahoo.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4303-9875>

Researcher ID: <https://publons.com/researcher/1530908/zoriana-matsuk/>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56447094800>

UDC 330.16:336.672
 JEL: D60; D74; G30; G39; M21

Danyliuk M. O., Danyliuk-Chernykh I. M., Matsuk Z. A. Contradictions and Financial Fraud in the Real Sector of the Economy

The article is aimed at studying the socioeconomic basis for the contradictions in the real sector of the economy and their impact on the currently extant types and forms of financial fraud. Uncertainty and increased socioeconomic risks generate various economic conflicts – contradictions of economic interests at all levels – from national levels of management to individual groups of workers. The article presents the most significant of the current contradictions in the economic and social spheres. Their presence and periodic aggravation leads to economic conflicts, which carry the potential for destructive consequences and social losses. One of these types of conflicts is financial fraud, which tends to expand in the real sector of the economy. The current state of financial fraud and abuse in the world and in Ukraine is analyzed; a classification of types of corporate financial fraud and the amount of financial losses suffered by the organizations both worldwide and in Ukraine from the fraudulent activities is provided. A definition of corporate fraud, which should be considered from the standpoint of potential subjects of abuse as an action of destabilizing subjective factors related to violation of laws, procedures and norms, as well as unfair behavior of economic agents, causing potential or real financial losses for enterprise, is proposed. The necessity of monitoring the occurrence and severity of economic, social, ecological and other contradictions as preventive measures for the prevention and development of financial fraud in the real sector of the economy is substantiated.

Keywords: economic contradiction, conflict, financial crime, corporate fraud, losses, damage.

Fig.: 1. **Tabl.:** 2. **Bibl.:** 11.

Danyliuk Mykola O. – D. Sc. (Economics), Professor, Professor of the Burshtyn Energy Professional College of Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas (4 Kaluska Str., Burshtyn, 77111, Ukraine)

E-mail: danmo@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1950-560X>

Danyliuk-Chernykh Iryna M. – PhD (Economics), Associate Professor of the Department of Finance, Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas (15 Karpatska Str., Ivano-Frankivsk, 76019, Ukraine)

E-mail: cheryfam@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6413-3991>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56447143500>

Протягом тривалого часу в країні зберігається соціально-економічна та політична нестабільність, яка породжує різного роду загрози для вітчизняного бізнесу. Враховуючи також посилення глобалізаційних тенденцій та індивідуалізацію багатовекторних економічних інтересів суб'єктів господарювання можна стверджувати про зростання кількості нових і загострення наявних протиріч у багатьох сферах економічної діяльності. Насамперед необхідно виділити головне протиріччя – між загальними національними інтересами суспільства та приватними специфічними інтересами бізнесових структур. Крім того, доволі часто в умовах нецивілізованої конкуренції та незбіжних економічних інтересів набувають вагомої деструктивної сили протиріччя між самими учасниками ринкових відносин. Останніми роками з появою суттєвої поляризації в структурі працівників підприємств між ними виникають суперечності з приводу умов та оплати праці, соціального положення, стратегічних цілей і завдань розвитку.

Зростання темпів нарощування протиріч, з одного боку, та недостатня активність пошуку нестандартних підходів до їх усунення чи пом'якшення – з іншого, призводить до виникнення негативних явищ. Серед них важливе місце займає шахрайство – як негативний феномен розвитку економіки та суспільства загалом.

Виникнення протиріч здебільшого пояснюється економічним розвитком на макро-, мезо- та мікрорівнях. Адже економічний розвиток – це насамперед поява чогось нового, більш прогресивного й економічно вигідного, що виступає основою підвищення добробуту та якості життя. Однак поява нового завжди супроводжується невизначеністю та ризиком, порушенням рівноваги в усталених економічних відносинах. На зміну «традиційної» економіки приходять цифрова та віртуальна економіка, яка потребує зовсім інших матеріальних і нематеріальних ресурсів, нових креативних господарських рішень. Вказані зміни є каталізатором появи нових протиріч, своєчасне виявлення та врегулювання яких повинно бути постійно в полі зору зацікавлених сторін. Якщо цього не відбувається, то закладається сприятливе підґрунтя для шахрайства й економічних конфліктів.

Проблематику шахрайства останніми роками більш активно почали досліджувати не тільки вчені-юристи, але й представники економічної науки. Так, автори [1–3] пропонують наукові підходи до формування більш ефективної вітчизняної системи публіч-

них закупівель і пропозицій щодо мінімізації фінансових шахрайств у даній сфері. Климко Т. Ю. та Мельник О. О. [4], а також Ковбель А. [5] висвітлюють сучасні методи та способи боротьби з шахрайством на вітчизняних підприємствах. Вагому наукову роботу виконав Хамига Ю. Я. [6], розкривши теоретико-концептуальні засади фінансового шахрайства, критерії ідентифікації й обґрунтувавши практичні рекомендації щодо його мінімізації в сучасних умовах. Разом із тим, наявний рівень фінансового шахрайства в економічному житті країни потребує проведення нових наукових пошуків для виявлення першопричин його розвитку.

Мета статті – дослідити соціально-економічне підґрунтя наявності протиріч у реальному секторі економіки та їх вплив на сучасні види та форми фінансового шахрайства.

У реальному секторі економіки, який забезпечує значну частину національної валової доданої вартості, поглиблюються кризові тенденції. Це відбувається за рахунок як об'єктивних, так і суб'єктивних факторів і супроводжується зниженням загального попиту, експортної діяльності, а також можливості залучення інвестиційного капіталу та прогресивних технологій. Відчувається дефіцит багатьох видів ресурсів, зокрема обігових коштів для ритмічного ведення господарської діяльності підприємств. Невизначеність та посилення соціально-економічних ризиків породжує різноманітні економічні конфлікти – протиріччя економічних інтересів на всіх рівнях – від загальнодержавних ланок управління до окремих груп працівників.

Як відомо з основ діалектики, протиріччя розглядаються як рушійна сила подальшого розвитку, індикатор будь-яких змін, які необхідні для вдосконалення процесів господарювання. Але соціально-економічний розвиток забезпечується своєчасним виявленням цих протиріч і пошуком адекватних важелів та засобів їх усунення (ліквідації, пом'якшення). А якщо цього не відбувається, або відбувається непрофесійно (з тривалим запізненням), то це призводить до негативних наслідків. Як показує вітчизняна практика, тренд зростання економічних протиріч залишається без суттєвих змін. Серед них насамперед слід виділити протиріччя між непередбачуваними змінами державного регулювання та можливостями бізнесових структур виконувати намічені програми розвитку. Зазвичай його наявність змушує підприємства нести додаткові витрати, які призводять до «урі-

зання» соціальних або інвестиційних складових програми. Важливою часткою реального сектора економіки є транспортна інфраструктура. У цьому сегменті досить гостро проявляється протиріччя між потребою кількісного та якісного нарощування транспортного потенціалу та можливостями проведення наміченої інфраструктурної політики з наявними фінансовими ресурсами. Дане протиріччя з кожним роком не тільки знижує експортний і транзитний потенціал країни, але й породжує небезпечні екологічні проблеми [7]. Протягом тривалого часу спостерігається економічна суперечність у сфері науково-технічних досягнень – це суттєва відмінність між високою потенційною можливістю розроблених вітчизняних інноваційних проектів і слабкою їх реалізацією (впровадженням) у практичній площині господарювання. Це призводить до втрачених економічних вигод і престижних світових рейтингів, скорочення багатьох напрямів наукових досліджень і «витоку» активних учасників інноваційних процесів.

Наявність значної кількості різномірних протиріч розвитку суб'єктів господарювання породжує потребу їх класифікації за багатьма ознаками: за природою виникнення, рівнем складності, можливістю розв'язання, сферами кризоутворюючих факторів, першочерговістю розв'язання, ступенем вагомості дії, сферами прояву, тривалістю перебігу [8, с. 131]. З позицій нашого предмета дослідження найбільший інтерес представляють групи суперечностей залежно від сфер прояву. У *табл. 1* наведено перелік найбільш важливих, на наш погляд, нинішніх протиріч в економічній і соціальній сферах. Їх наявність і періодичне загострення може призвести до економічних конфліктів, які несуть у собі потенціал для деструктивних наслідків і соціальних збитків. Одним із видів таких конфліктів є фінансове шахрайство, яке має тенденцію до розширення в реальному секторі економіки. Попри це, слід зазначити, що в даному секторі роль фінансів як складової економічних відносин з кожним роком зростає, і вони стають все більш вагомим елементом розвитку та прогресу.

Фінансове шахрайство – це складний злочинний соціально-економічний феномен, який представляє собою сукупність фінансових маніпуляцій у діяльності суб'єктів господарювання. Звідси слідує, що питання фінансового шахрайства – це предмет дослідження науковців як юридичних, так і економічних наук. Якщо перші мають конкретні результати, зафіксовані в ряді прийнятих законів і підзаконних актів, то роль других значно складніша, адже економічна складова значно ширша та різноманітна, а способи вчинення фінансового шахрайства швидко змінюються, удосконалюються та розширюються. Це стосується як вітчизняної, так і зарубіжної практики. Про широкий «асортимент» видів світового фінансового шахрайства, а також про вагомість кожного з них можна судити з матеріалів, наведених у *табл. 2*.

За результатами Всесвітнього дослідження професійного шахрайства та зловживань у 2020 р. [9], шахрайство чи спроби його здійснити на управлінських рівнях спричиняються: у 45% – працівниками, 35% – менеджментом, 20% – власниками чи керівниками компанії. Шахрайства, вчинені працівниками, а тим більше керівництвом, як правило, важче прогнозувати, відстежувати та контролювати, та й наслідки їх є серйозніші для організації: призводять до цивільних або кримінальних справ проти організації і причетних осіб, завдають шкоди репутації та можуть зрештою призвести до втрати бізнесу.

За результатами Всесвітнього дослідження економічних злочинів та шахрайства у 2020 р., проведеного PwC [10], в Україні шахрайство з боку працівників організацій здійснювалось у 25% випадків та 37% – у світі. Загалом 51% українських організацій постраждали від шахрайства за останні два роки. Цей показник вищий, ніж середній у світі (47%), та зріс порівняно з 2018 р. на 3%. В Україні лідерами серед економічних злочинів, від яких постраждали організації, залишаються незаконне привласнення майна та хабарництво, а також корупція (47%). Шахрайство з боку клієнтів, кіберзлочини та шахрайство у сфері закупівель – на рівні 31%. Орієнтовний обсяг фінансових збитків, яких зазнали організації у світі та Україні від шахрайства, наведено на *рис. 1*.

Але не тільки фінансові збитки зазнає компанія внаслідок здійснення шахрайства та економічних злочинів. Шахрайство завдає суттєвої шкоди нематеріальним активам, таким як: відносини з бізнес-партнерами, репутація, імідж бренду, інвестиційна привабливість, руйнування корпоративної культури тощо, що є надзвичайно важливими факторами для забезпечення успішної діяльності та розвитку будь-якої організації.

З кожним роком має місце зростання обсягів шахрайства та інших економічних злочинів у різних сферах національної економіки, що змушує як науковців, так і практиків шукати важелі протидії цим процесам. При цьому з'являються достатньо нові види фінансового шахрайства. Одне з них – фіктивне представництво, за допомогою якого економічний агент створює враження про свою належність до того чи іншого знаного суб'єкта господарювання. На підставі довіри до нього можуть укладатися різні угоди щодо рухомого та нерухомого майна, передачі товару без належної оплати, отримання авансу за майбутні поставки товару чи надані послуги.

Одним із різновидів вчинення фінансового шахрайства є здійснення незаконних операцій з використанням сучасних видів комунікацій. Створивши чи використавши, наприклад, сайт благодійних організацій, шахраї можуть заволодіти грошовими коштами. Використовуючи такі сайти, вони надсилають листи від благодійних організацій, але реквізити для

Перелік протиріч як можливого підґрунтя для фінансового шахрайства

Сфера прояву протиріч	Протиріччя
Економічна	<p><i>Зовнішні:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – між зростанням рівня інфляції та зменшенням соціальних пільг окремим категоріям населення; – між зростанням гостроти політичної боротьби та погіршенням економічної ситуації в країні; – між поглибленням майнового розшарування суспільства та потребою регулювання рівня та якості життя населення. <p><i>Внутрішні:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – між власністю на акцію як право отримання дивідендів та власністю на акцію як права формувати дивідендну політику; – між стратегічним і тактичними підходами до управління фінансовими ресурсами; – між можливим обсягом продажу та забезпеченням беззбиткової виробничої діяльності; – між розробленою економічною програмою розвитку підприємства та недостатнім обсягом її фінансування; – між необхідністю підвищення конкурентоспроможності (ефективності) та можливостями залучення більш кваліфікованих працівників; – між наявністю оборотних коштів і можливістю їх використання через конфлікт інтересів
Соціальна	<p><i>Зовнішні:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – між зростанням «тіньової» зайнятості економічно активного населення та можливостями забезпечення нормальних умов та безпеки праці; – між потребою застосування новітніх працевзбережувальних технологій і зростанням рівня безробіття, скорочення попиту на внутрішньому ринку; – між вимогами до працівників на ринку праці та тенденціями розвитку ринку освітніх послуг. <p><i>Внутрішні:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – між потребами працівників і реальними можливостями щодо їх задоволення; – між потребою підвищення економічної активності працівників та необґрунтованою диференціацією заробітної плати за вкладену працю; – між потребою нагромадження інтелектуального капіталу підприємства та небажанням власників збільшити витрати на працівників-носіїв інтелектуальних ресурсів; – між установленням додаткових бонусів для управлінського персоналу та зниженням загальних доходів для власників підприємства; – між досягнутим рівнем інтелектуального розвитку фахівця та посадою, яку він займає

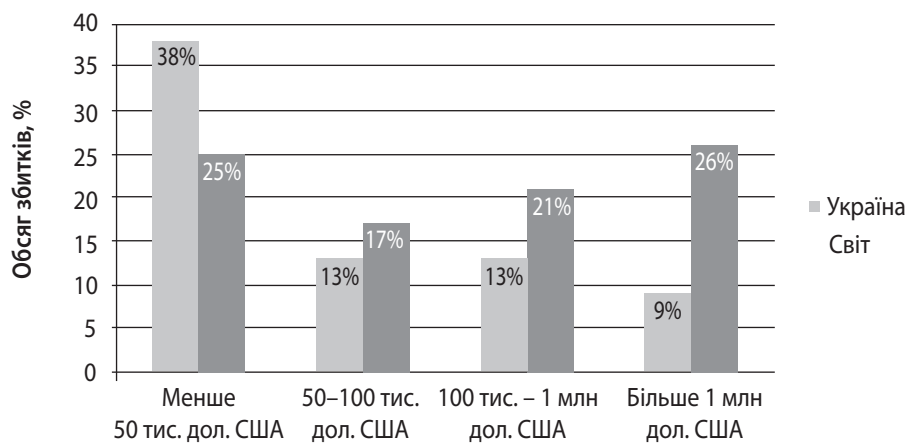
Джерело: складено авторами.

Таблиця 2

Питома вага видів корпоративного фінансового шахрайства, %

Види шахрайства	Чисельність працівників підприємств, осіб	
	менше 100	більше 100
Корупція (<i>Corruption</i>)	38	47
Рахункове шахрайство (<i>Billing</i>)	30	17
Махінації з чеками та рахунками (<i>Check and paymeny tampering</i>)	22	6
Нелегальне відшкодування витрат (<i>Expense reimbursements</i>)	20	13
Шахрайство із заробітною платою (<i>Payroll</i>)	17	7
Ухиляння від виплат (<i>Skimming</i>)	15	9
Безготівкові шахрайства (<i>Noncash</i>)	16	19
Фальсифікація фінансових звітів (<i>Financial statrment fraud</i>)	14	10
Готівкові шахрайства (<i>Cash on hand</i>)	13	10
Нелегальне залучення готівки (<i>Cash Latceny</i>)	13	6
Шахрайство виплати в касі (<i>Register disbursements</i>)	4	2

Джерело: складено на основі [9].

Рис. 1. Обсяги фінансових збитків, яких зазнали організації у світі та в Україні від шахрайства, дол. США

Джерело: побудовано за даними [10].

перерахування коштів належать шахраям. Ще одним прикладом може бути створення та діяльність фіктивних фінансових бірж. Їх діяльність здебільшого маскується за офіційно зареєстрованими організаціями. Потенційним клієнтам пропонується купувати цінні папери для отримання прибутку. При цьому використовуються відомі бренди, різні вебресурси для імітації добросовісної ділової репутації. Такого роду фінансове шахрайство, як правило, відбувається у віртуальному просторі, що потребує адекватних заходів для його запобігання.

Незважаючи на те, що питанням корпоративного шахрайства з кожним роком приділяється все більше уваги, значна частина дослідників притримуються визначення терміна «шахрайство», яке зафіксовано в Міжнародному стандарті аудиту (ISA) 240 – «шахрайство є навмисною дією одного або більше осіб серед керівництва, управлінського персоналу, співробітників або третіх сторін, що полягає у використанні обману для одержання неправомірної або незаконної вигоди» [11]. На наш погляд, дану категорію слід розглядати ширше – з позицій потенційних суб'єктів зловживання. Отже, *корпоративне шахрайство* – це дія дестабілізуючих суб'єктивних факторів, пов'язаних з порушенням законів, процедур і норм, а також недобросовісною поведінкою економічних агентів, що спричиняє потенційні або реальні фінансові втрати для підприємства.

ВИСНОВКИ

На думку авторів, одним із дієвих профілактичних заходів попередження та розвитку фінансового шахрайства в реальному секторі економіки слід вважати постійний моніторинг наявності та гостроти економічних, соціальних, екологічних та іншого роду протиріч. Виявлення та ліквідація потенційно можливих деструктивних наслідків цих протиріч буде не тільки вагомим чинником попередження фінансового шахрайства, але й забезпечить підвищення ефек-

тивності використання всіх видів ресурсів підприємств та їх стійкого економічного зростання. ■

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Юшко С. В. Фінансові шахрайства і зловживання у сфері публічних закупівель і способи протидії їм. *Сучасні проблеми економіки і підприємництва*. 2018. Вип. 21. С. 118–125.
2. Хорунжак Н. М. Публічні закупівлі: шляхи вирішення організаційних і контрольно-облікових проблем. *Сталий розвиток економіки*. 2016. № 3. С. 143–149.
3. Кириленко О. П., Русін В. М. Напрями мінімізації фінансових шахрайств у сфері публічних закупівель. *Світ фінансів*. 2020. № 2. С. 62–76. DOI: 10.35774/sf2020.02.062
4. Климко Т. Ю., Мельник О. О. Корпоративне шахрайство: реальні сучасності. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка»*. 2015. Вип. 2. С. 185–190. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/10548/1/КОРПОРАТИВНЕ%20ШАХРАЙСТВО.pdf>
5. Ковбель А. Про шахрайство в українських компаніях. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/experts/shahrajstvo-v-ukrajinskih-kompanijah-sprijnjattja-top-menedzhmentu-1717029.html>
6. Хамига Ю. Я. Фінансове шахрайство: критерії ідентифікації та напрями мінімізації : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 072. Тернопіль, 2020. 20 с.
7. Реальний сектор економіки України в умовах системних викликів : аналітична доповідь / за заг. ред. Жаліла Я. А. / Національний інститут стратегічних досліджень. Київ, 2021. 53 с. DOI: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2021.11>
8. Побережний Р. О. Протиріччя як джерело розвитку підприємств хімічної промисловості. *Причорноморські економічні студії*. 2016. Вип. 10. С. 130–135. URL: <http://bses.in.ua/journals/2016/10-2016/29.pdf>
9. 2020 Global Study on Occupational Fraud and Abuse. Report to the Nations. ACFE. URL: <https://www.acfe.com/report-to-the-nations/2020/>
10. Всесвітнє дослідження економічних злочинів та шахрайства 2020. URL: <https://www.pwc.com/ua/uk/survey/2020/economic-crime-survey.html>

11. International Standard on Auditing 240: The Auditor's Responsibilities Relating to Fraudulent Audit of Financial Statements. URL: <https://www.ifac.org/system/files/downloads/a012-2010-iaasb-handbook-isa-240.pdf>

REFERENCES

- "International Standard on Auditing 240: The Auditor's Responsibilities Relating to Fraudulent Audit of Financial Statements". <https://www.ifac.org/system/files/downloads/a012-2010-iaasb-handbook-isa-240.pdf>
- Khamyha, Yu. Ya. "Finansove shakhraistvo: kryterii identyfikatsii ta napriamy minimizatsii" [Financial Fraud: Identification Criteria and Ways to Minimize]: *avto-ref. dys. ... kand. ekon. nauk*: 072, 2020.
- Khorunzhak, N. M. "Publichni zakupivli: shliakhy vyrishennia orhanizatsiinykh i kontrolno-oblikovykh problem" [Public Procurement: Ways for Resolving Organizational, Control and Accounting Problems]. *Stalyi rozvytok ekonomiky*, no. 3 (2016): 143-149.
- Klymko, T. Yu., and Melnyk, O. O. "Korporatyvne shakhraistvo: realii suchasnosti" [Corporate Fraud: The Realities of Today]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriya «Ekonomika»*, iss. 2 (2015): 185-190. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/10548/1/KORPORATIVNE%20SHAKHRAICTVO.pdf>
- Kovbel, A. "Pro shakhraistvo v ukrainskykh kompaniiakh" [About Fraud in Ukrainian Companies]. <https://biz.nv.ua/ukr/experts/shahrajstvo-v-ukrajinskih-kompanijah-sprijnjattja-top-menedzhmentu-1717029.html>
- Kyrylenko, O. P., and Rusin, V. M. "Napriamy minimizatsii finansovykh shakhraistv u sferi publichnykh zakupivel" [Directions of Minimization of Financial Frauds in the Field of Public Procurement]. *Svit finansiv*, no. 2 (2020): 62-76.
DOI: 10.35774/sf2020.02.062
- Poberezhnyi, R. O. "Protyrichchia yak dzherelo rozvytku pidpriemstv khimichnoi promyslovosti" [The Contradictions as a Development Source of Chemical Industry]. *Prychornomorski ekonomichni studii*, iss. 10 (2016): 130-135. <http://bses.in.ua/journals/2016/10-2016/29.pdf>
- Realnyi sektor ekonomiky Ukrainy v umovakh systemnykh vyklykiv : analitychna dopovid* [The Real Sector of Ukraine's Economy in the Face of Systemic Challenges: An Analytical Report]. Kyiv: Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen, 2021.
DOI: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2021.11>
- "Vsesvitnie doslidzhennia ekonomichnykh zlochniv ta shakhraistva 2020" [World Study of Economic Crimes and Fraud 2020]. <https://www.pwc.com/ua/uk/survey/2020/economic-crime-survey.html>
- Yushko, S. V. "Finansovi shakhraistva i zlovzhyvannia u sferi publichnykh zakupivel i sposoby protyidii yim" [Financial Frauds and Abuses in the Sphere of Public Procurement and the Measures of Counteracting Them]. *Suchasni problemy ekonomiky i pidpriemnytstvo*, no. 21 (2018): 118-125.
- "2020 Global Study on Occupational Fraud and Abuse. Report to the Nations". ACFE. <https://www.acfe.com/report-to-the-nations/2020/>